

Artist Jan Sládek (1906–1982)

Summary

Graphic artist, painter and scenographer Jan Sládek entered the Ostrava art scene at the end of the 1920s as a member of the Moravian-Silesian Association of Visual Artists. He soon left the association and, together with other avant-garde artists of the region, Augustin Handzel, Vladimír Kristin and Bohumír Dvorský, joined progressive associations in Brno and Prague. In the mid-1930s, he was at the birth of the Association of Visual Artists – Moravian Ostrava. Sládek was a self-taught artist who only received training from secondary school professor Kamil Ungermann. Even though he was able to compete with his artistic companions from the ranks of academic artists and as a stage artist to gain a national reputation crowned with a number of awards.

Sládek came from Kunčičky near Ostrava, from a mining colony where his mother ran a grocery shop. The environment in which he grew up greatly influenced the subject matter and style of his free work, which captures the corners as well as the inhabitants of Ostrava. Works from the 1930s are strongly marked by social civilism, which Sládek processes with avant-garde means; he brings elements of cubism, abstraction and, above all, expressionism into his works.

As a painter and graphic artist, Jan Sládek did not cross the borders of the region and today he can be understood as a regional artist of the Ostrava environment. However, he achieved considerable success in the field of stage design from the very beginning. In 1930, he began collaborating with the director Jan Škoda on the stage of the Moravian-Silesian National Theatre in Ostrava, and, during his long career, he created designs for more than 500 productions for dozens of theatres. Sládek stands at the birth of modern Czech scenography; he immediately recognized the need and importance of a stage designer for the dramatic outline of the play, he introduced a new avant-garde concept to the productions, he was not afraid of experiments and started working with atypical materials and means of expression.

Mgr. Lenka Valečková
Slezské zemské muzeum
valeckova@szm.cz

Dimitris Atanasiadis

VÝVOJ MAKEDONSKÉ NÁRODNOSTNÍ MENŠINY V ČESKÝCH ZEMÍCH OD ROKU 1948 PO SOUČASNOST

Abstract

The presented study aims to map the political and social development of the Macedonian national minority in the Czech lands, which was significantly influenced by various political aspects. Therefore, the issue itself cannot be examined without a wider context. In this sense, the author also deals with the post-war development of the Macedonian issue, which, in the 20th century, significantly influenced the politics of a number of states of the Balkan Peninsula. Within the minority we are following, it is primarily a mutual relationship between Greeks and Macedonians, which was formed in the atmosphere of the development of the Macedonian issue. From the point of view of the Greeks, it is a traumatic phenomenon that Greek politics has not been able to come to terms with to this day. It goes without saying that these contradictions were also manifested within the Greek Macedonian community in Czechoslovakia. The efforts of directive management of the Macedonian minority by the Communist Party of Greece gradually created a mutual atmosphere of mistrust and alienation, which intensified even more in connection with the emergence of an independent Macedonian state in the early 1990s.

Keywords: *Macedonians, Greeks, Macedonian minority, the Greek-Macedonian community in the Czech Republic, Macedonian culture*

Úvod

V současné době na území České republiky žijí tisíce osob různé národnosti vytvářející kulturní, společenské, osvětové, ekonomické či politické hodnoty. V době moderní společnosti je samozřejmostí, že tyto aktivity menšin ovlivňují a zároveň obohacují českou kulturu a společnost, která je ochotna tyto vlivy v mnoha případech přijímat. K těsnému stýkání mezi jednotlivými minoritami a českým prostředím dochází přirozeně neustále. Typickým příkladem je činnost řeckých obcí, které kromě organizování různých výstav a přednášek pořádají rovněž řecké taneční a hudební zábavy a festivaly, jichž se v hojné míře účastní také Češi. Smíšená manželství Čechů s příslušníky národnostních menšin nejsou v dnešní době žádnou výjimkou. Na druhou stranu je třeba zdůraznit, že rozsah činnosti a vlivu minorit v české společnosti je do jisté míry závislý na samotné velikosti a na délce historického vývoje jednotlivých diaspor v rámci českých zemí. Vedle menšin s několika staletí dlouhou historií (Němci, Poláci, Maďaři, Chorvaté, Židé či Romové) jsou zde minority, které začaly psát svoji historii převážně v posledních dvou letech (Bulhaři, Srbové aj.). Bouřlivé 20. století přineslo hned dvě světové války a nespočet válečných konfliktů, které především po roce 1945 doslova spustily emigrační lavinu, jež se nevyhnula ani území Československa. Nová dějinná linie se tak začala odvíjet např. pro Řeky, Vietnámce, Ukrajince aj. S nástupem multikulturního 21. století se začala na území ČR objevovat další národnostní etnika (např. Mongolové, Japonci, Turci, národy bývalého Sovětského svazu aj.). Paradoxně neplatí pravidlo, že čím historicky starší národnostní menšina, tím je početně největší. Mezi nejsilnější etnika řadíme právě ty „nejmladší“ (Ukrajinci, Vietnámci, Mongolové či Turci).

Do spleti těchto multikulturních etnik náleží od dob meziválečných také Makedonci. Pomíne-li přítomnost makedonských studentů a jednotlivců v Československu v letech první republiky, hlavní emigrační vlna Makedonců přišla do českých zemí – společně s Řeky – na přelomu 40. a 50. let 20. století v souvislosti s občanskou válkou v Řecku. Tisíce mužů, žen a dětí makedonského původu se rázem ocitly v prostředí, které bylo v porovnání s jejich domovským Řeckem hospodářsky, společensky a kulturně na podstatně vyšší úrovni. Dokázali se však

s touto změnou vcelku rychle a úspěšně vyrovnat. V tomto případě sehrála svou roli slovanská sounáležitost mezi Čechy a Makedonci. V následujících letech vývoj uvnitř řecko-makedonské komunity začal vykazovat celou řadu neshod a rozepří. V první řadě zde byly snahy Komunistické strany Řecka (KSŘ) direktivně řídit život příslušníků makedonské komunity, což se projevovalo např. snahou zavést do výuky makedonských dětí uměle vytvořenou tzv. egejskou makedonštinu, nuceným podřízením se politickým zájmům KSŘ aj. Vůbec nejtěživější problém spočíval v řešení samotného vztahu a postavení Makedonců vůči Řekům. V ovzduší stalinismu původní proklamace o vzájemné sounáležitosti a rovnosti vzaly záhy po konci občanské války v Řecku za své. Svou roli sehrál rovněž politický vývoj v rodném Řecku.

Samotné problematice makedonské menšiny v českých zemích se věnovalo mnoho historiků a badatelů. V první řadě je třeba zmínit balkanologa, překladatele, literárního vědce, básníka, publicistu, univerzitního profesora a slavistu makedonského původu Ivana Dorovského, pří-
mého účastníka odchodu Makedonců z Řecka do Československa. Byl jedním z oněch dětí, které se bez rodiny dostaly v roce 1948 do Československa. Jako sirotek prošel celým systémem výchovy dětí z Řecka v socialistickém Československu (od záchytných stanic, přes dětské domovy s polovojenským režimem, výuku v českých školách až po integraci do české společnosti a snahu o nalezení své rodiny). Ostatně své vzpomínky vydal také knižně.¹ Vývoji makedonské menšiny na českém území se Dorovský věnoval již před rokem 1989.² Obsáhleji se pak danou problematikou zabýval i v následujících letech.³ Sborníky, obsahující mimo jiné odborné články o makedonské literatuře,⁴ slovesnosti, kultuře, historii, makedonském jazyku aj., jsou základem pro poznání daných témat. Vývojem makedonské menšiny se rovněž zabírali také historikové a badatelé řeckého původu. Především je třeba uvést jméno Konstantína Tsiyose, specializujícího se na současné řecké dějiny a řeckou komunitu v ČR.⁵ Vývojem řecko-makedonské diaspory na území Československa se zabývaly také Antula Botu, Tassula Zissaki-Healey (lingvistka a předsedkyně Řecké obce v Praze) a nejnověji Jana Poláková.⁶ Nelze opomenout ani přínos českých vědců, kteří se makedonskou minoritou zabývali především v souvislosti se zkoumáním řecké menšiny.⁷

1 Ivan DOROVSKÝ, *S domovem v srdci*, Brno 2014.

2 I. DOROVSKÝ, *České země a Balkán: kapitoly z dějin česko-makedonských a makedonsko-českých styků*, Brno 1973.

3 I. DOROVSKÝ, *Makedonci žijí mezi námi*, Brno 1998, 351 s. Týž, *Makedonci žijí mezi námi II.*, Brno 2008; Týž, *Studia Macedonica. Sborník referátů přednesených na česko-makedonské konferenci ve dnech 10. až 13. června 2007 v Brně*, Brno 2008.

4 Dagmar DOROVSKÁ, *Literární činnost Makedonců v Československu (České republice)*, in: I. Dorovský, *Slavistika a balkanistika*, Brno 2001, s. 117–123.

5 Konstantinos TSIVOS, *Řecká emigrace v Československu (1948–1968). Od jednoho rozštěpení ke druhému*, Praha 2012; Kateřina KRÁLOVÁ – Konstantinos TSIVOS, *Výslech nám slzy. Řečtí uprchlíci v Československu*, Praha 2012; Ilona ŠVIHLÍKOVÁ – Konstantinos TSIVOS, *Řecká tragédie*, Praha 2017; K. TSIVOS, *Občanská válka a řecká emigrace*, *Porta Balkanica* 2, 2010, č. 1, s. 14–19.

6 Antula BOTU – Milan KONEČNÝ, *Řečtí uprchlíci. Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*, Praha 2005; Antula BOTU, *Řecká etnická skupina v Československu*, *Český lid* 69, 1982, č. 1, s. 47–49; Tassula ZISSAKI-HEALEY, *Řecký politický exil a národnostní menšina v českých zemích*, Praha 2013; Jana POLÁKOVÁ, *Dva životy, dvě kultury, dvě země. Řekové na českém území od 2. poloviny 20. století do současnosti*, Brno 2020.

7 Libor MARTINEK, *Příspěvek k problematice řecké a slavomakedonské emigrace v Československu a v České republice po 2. světové válce*, *Slezský sborník* 101/4, 2003, s. 470–481; Pavel HRADEČNÝ, *Problém repatriace dětských utečenců z Řecka v politice československého komunistického režimu let 1948–1954*, *Slovanský přehled* 90, 2004, č. 2, s. 275–294; Kateřina KRÁLOVÁ, *Otázka loajality řecké emigrace v Československu v letech 1948*

Samotný výzkum vývoje makedonské menšiny na území České republiky není možný bez širších souvislostí. V České republice existuje řada výzkumných center, které se věnují studiu slovanských jazyků, literatury, kultury a historie (tzv. slavistika) a dějinami Balkánského poloostrova a tamních národů (tzv. balkanistika), včetně zájmu o makedonskou historii, kulturu, literaturu, umění aj.⁸ V tomto směru je k dispozici poměrně bohatá literatura. Ihned v úvodu je třeba uvést Jana Rychlíka a jeho *Dějiny Makedonie*, soubornou publikaci o celkové historii makedonského národa včetně kulturního vývoje.⁹ Díky nesourodému geopolitickému prostoru se historický vývoj Makedonců stal také součástí národních dějin sousedních států. Předně mám na mysli Řecko, Bulharsko a bývalou Jugoslávii.¹⁰ Je třeba si rovněž uvědomit, že makedonská otázka byla otázkou balkánskou, která v některých případech podstatně zasahovala do celkového historického vývoje (např. rusko-turecká válka v letech 1877–1878, nebo v letech druhé světové a občanské války v Řecku apod.). V těchto souvislostech se čeští badatelé neopomněli ve svých pracích o dějinách Balkánu 19. a 20. století detailněji zabývat také vývojem v Makedonii.¹¹ Samozřejmě pozornosti badatelů nešla ani záležitost vzájemných diplomatických vztahů mezi Československem (potažmo Českou republikou) a Makedonií, které rovněž ovlivňovaly existenci makedonské menšiny v českých zemích.¹²

Jak vyplývá z výše uvedeného, tématem vývoje makedonské komunity u nás se zabývá celá řada odborných publikací a článků. Předkládaná studie si v tomto smyslu klade za cíl shrnout dosavadní výsledky bádání a zasadit celou problematiku do širších mezinárodních souvislostí (nejen v rámci balkánského prostoru, ale také v souvislosti s politickým vývojem východního bloku). Pro pochopení významu vývoje makedonské menšiny u nás je zapotřebí pochopit samotnou problematiku makedonské otázky.¹³ Protože se daným tématem podrobněji zabývali ve

až 1968, *Slovanský přehled* 95, 2009, č. 3, s. 337–350; Zuzana SCHWANKOVÁ, *Makedonská komunita v Praze – zaměstnanci služeb*, bakalářská práce, Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Praha 2005.

8 Vedle Katedry jihoslovanských a balkanistických studií FF UK v Praze jde také o Ústav slavistiky FF MU v Brně, Katedru slavistiky FF UPOL a v neposlední řadě o Slovanský ústav AV ČR v Praze. Vzájemné styky českých vědeckých center s makedonskými je dnes již běžnou záležitostí (především s Makedonskou akademií věd a umění a s Univerzitou svatých Cyrila a Metoděje ve Skopji, kde rovněž hostovala řada českých badatelů a vědců). Blíže k otázce vzájemných diplomatických a kulturních styků mezi ČR a Makedonií: Petr STEHLÍK – Ladislav HLADKÝ, *Přehled historického vývoje česko-makedonských vztahů*, *Slovanský přehled* 95, 2009, č. 3, s. 378–380 nebo internetová stránka MZV ČR, dostupné z: https://www.mzv.cz/skopje/cz/o_velvyslancectvi/index.html [citováno ke dni 26. 1. 2021].

9 Jan RYCHLÍK – Miroslav KOUBA, *Dějiny Makedonie*, Praha 2017.

10 P. HRADEČNÝ a kol., *Dějiny Řecka*, Praha 2015; Jan RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, Praha 2016; Miroslav ŠESTÁK – Miroslav TEJCHMAN a kol., *Dějiny jihoslovanských zemí*, Praha 1998.

11 Miroslav TEJCHMAN, *Balkán ve 20. století*, Praha 2017; J. RYCHLÍK a kol., *Mezi Vídni a Cařihradem. 1. Utváření balkánských národů*, Praha 2009; J. RYCHLÍK a kol., *Mezi Terstem a Istanbulem. Balkánské národy ve 20. století*, Praha 2020.

12 P. STEHLÍK – L. HLADKÝ, *Přehled historického vývoje česko-makedonských vztahů*, *Slovanský přehled* 95, 2009, č. 3, s. 365–380; Novica VELJANOVSKY, *Československá diplomacie a makedonská otázka mezi dvěma světovými válkami (1918–1939)*, *Slovanský přehled* 92, 2006, č. 3, s. 313–320; K. TSIVOS, *Československá angažovanost v řecké občanské válce a ve speciálních misích KS Řecka*, *Slovanský přehled* 96, 2010, č. 3–4, s. 283–297.

13 Vůbec první, kdo se této problematice věnoval v českém prostředí, byl český etnograf Lubor Niederle (1865–1944) ve své studii *Makedonská otázka* z roku 1901 v časopise *Nová mysl*. O dva roky později vyšla také knižní podoba: Lubor NIEDERLE, *Makedonská otázka*, Praha 1903, 33 s. Svě místo zde má také cestopisná práce Ludvík KUBA, *Čtení o Makedonii. Cesty a studie z roků 1925–1927*, Praha 1932. Viz také Vít VOLNÝ, *Reflexe makedonské otázky v českých cestopisech v první polovině 20. století*, bakalářská práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin, Praha 2017.

svých pracích Jan Rychlík a Konstantinos Tsivos,¹⁴ ve své studii se vývoji makedonské otázky podrobněji věnovat nebudu. Pouze se omezím na zevrubný výklad makedonské otázky, která výrazně ovlivňovala politický vývoj poválečného balkánského prostoru.

Pro pochopení některých souvislostí je třeba ještě na úvod vysvětlit několik zeměpisných pojmů, které se pojí s územím Makedonie a s nimiž se budeme v našem výkladu setkávat. V současné době je za historické území Makedonie považována oblast, která zasahuje hned do čtyř balkánských států. Jižní (tzv. egejská) Makedonie spolu s městem Thessalonikí (Soluní) se nachází v severní části Řecka. S ní na severu sousedí tzv. vardarská (podle řeky Vardar) Makedonie, která byla do počátku 90. let minulého století součástí Jugoslávie, v současnosti se zde nachází samostatný stát Republika Severní Makedonie. V jihozápadní části Bulharska se nachází tzv. pirinská Makedonie (podle pohoří Pirin) a malá oblast okolo Ochridského jezera (na západě mezi Řeckem a Makedonií) dnes patří Albánii.

Příchod příslušníků makedonské menšiny do Československa

Historické souvislosti příchodu Makedonců do Československa na přelomu 40. a 50. let minulého století jsou spjaty s politickým vývojem v Řecku v prvních poválečných letech. Nicméně je třeba v této souvislosti ještě upozornit na přítomnost Makedonců v Československu v meziválečných letech.¹⁵ V tomto případě šlo spíše o jednotlivce, hlavní migrační vlna Makedonců přišla do ČSR až na přelomu 40. a 50. let.

Po odchodu posledních okupačních jednotek na podzim roku 1944, podpisu tzv. Varkizské smlouvy v únoru 1945¹⁶ a následném odzbrojení jednotek ELAS začala athénská vláda pronásledovat příslušníky levice a stranou nezůstalo ani slovanské obyvatelstvo egejské Makedonie, které v letech bojů mezi jednotlivými politickými frakcemi stálo na straně KSŘ. Tyto masové pogromy, které začaly na jaře 1945, přimkly místní slovanské obyvatelstvo k levici ještě více.¹⁷ Podle Titových instrukcí založili Makedonci v dubnu 1945 novou organizaci Národně-osvobozeneckou frontu (NOF), pokračovatelku SNOF (Slavomakedonská národněosvobozenecká fronta) z let okupace.¹⁸ Součástí nové fronty se staly také organizace svazu mládeže a fronta

žen. Politický program těchto organizací byl zcela jasný. Boj za národní identitu Makedonců a odboj proti teroru ze strany řecké vlády. Stranou nezůstal ani požadavek připojení řecké části Makedonie k Jugoslávii. V nastalém posledním kole občanské války, které vypuklo v březnu 1946, šli řečtí komunisté těmto idejím vstříc, čímž si definitivně získali podporu ze strany makedonského obyvatelstva. Na území ovládané Demokratickou armádou Řecka (DSE – Dimokratikos stratos Elladas) byly dokonce otevírány makedonské školy a vydáván tisk v makedonštině. Účast Makedonců v řadách DSE byla neobyčejně vysoká a dosahovala 30–40 % celkového počtu bojujících. V říjnu 1946 pak došlo ke kooptaci levicových makedonských organizací v Řecku do aparátu KSŘ a do řad DSE.¹⁹

Z politického hlediska se KSŘ proslovanskou politikou výrazně zkompromitovala v očích široké řecké veřejnosti, která chápala celou záležitost jako snahu odtrhnout egejskou Makedonii od Řecka a přivtělit ji ke komunistické Jugoslávii. V důsledku špatné hospodářské situace musela Velká Británie v roce 1946 odevzdat pomoc, kterou poskytovala řecké vládě, do rukou USA, čímž došlo k výraznému posílení řeckých vládních vojsk v boji proti levicovým jednotkám. Navíc v roce 1948 vyvrcholila roztržka mezi J. B. Titem a J. V. Stalinem a Nikos Zachariadis²⁰ se přiklonil na stranu Sovětského svazu, čímž ztratil podporu Jugoslávie, jež byla ve válečném konfliktu, jak se následně ukázalo, rozhodující. Navíc podpora ze strany dalších komunistických zemí (předně Bulharska a Albánie) byla závislá na jejich hospodářských možnostech a podle direktiv z Moskvy musela probíhat v utajení. Stranou této pomoci nezůstalo ani poúnorové Československo.²¹ Konečná porážka řeckých komunistů, ke které došlo v srpnu 1949, tak byla neodvratná. Problémem však zůstávalo, jakým dalším směrem se bude vyvíjet národnostní otázka v Řecku. Na makedonské obyvatelstvo, žijící převážně na severu Řecka, bylo totiž nahlíženo vítěznou řeckou vládou jako na komunisty, kteří byli již v samotném průběhu občanské války pronásledováni, internováni, souzeni a následně buď popraveni, nebo vězněni v koncentračních táborech na řeckých ostrovech. Vedení řeckých komunistů v čele s Nikosem Zachariadisem si bylo vědomo, že v takto nastalé situaci musí ochránit své přívržence a iniciovalo tak hromadný odchod desítek tisíc lidí (převážně levicově politicky orientovaných) do zemí východního bloku.

Již v předposledním roce války KSŘ zorganizovala odsun dětí z těch oblastí, které byly bezprostředně ohrožovány válkou. Za pomoci komunistických zemí (zejména Jugoslávie, Albánie a Bulharska) bylo od jara 1948 do léta 1949 odvedeno z Řecka cca 25 000 dětí ve věku do čtrnácti let. Jejich konečnou destinací se staly Jugoslávie, Rumunsko, Maďarsko, Polsko a samozřejmě Československo, kam bylo přivezeno celkem 3 900 dětí. Šlo o tzv. chráněnců, kdy pobyt dětí byl zprvu chápán jako dočasný, přičemž se počítalo s jejich návratem až po konečném vítězství levice ve válce v Řecku, k čemuž však již nikdy nedošlo. Jak je všeobecně známo, odsun dětí do komunistických zemí řecká vláda velmi tvrdě odsoudila a obvinila KSŘ (především na půdě OSN) z politiky nuceného poslovánštění řeckých dětí, které měly následnou převýchovou pozbyt svoji původní národnostní identitu. Další děti pak přijely do Československa od konce srpna 1949 s emigrací dospělých. Celkem se ke konci roku 1950, tedy po ukončení transferu emigrace dospělé populace, nacházelo na území Československa 5 185 dětí,

14 K. TSIVOS, *Makedonská otázka v souvislosti s řeckou občanskou válkou – Slavomakedonci jako součást řecké emigrace v Československu*, Slovanský přehled 95, 2009, č. 3, s. 319–336; J. RYCHLÍK a kol., *Mezi Terstem a Istanbulem*, s. 187–213. Příslušné části kapitol J. RYCHLÍK, *Dějiny Makedonie*, s. 101 an.

15 K problematice Makedonců v meziválečném Československu blíže Marcela MAŠKOVÁ, *Makedonci v Československu mezi dvěma světovými válkami*, in: I. DOROVSKÝ, *Makedonci žijí mezi námi*, Brno 1998, s. 187–199.

16 Smlouva uzavřená 12. února 1945 v lázeňském městečku Varkiza mezi zástupci fronty EAM a Plastirasovou athénskou vládou vyžadovala po poražené levici vydání všech rukojmích a demobilizaci všech jejich ozbrojených složek. Vláda se zavázala nepronásledovat levicově orientované osoby a amnestovat všechny politické zločiny od prosince 1944 do února 1945. V praxi však tyto závazky dodržovány nebyly ani jednou stranou. P. HRADEČNÝ, *Dějiny Řecka*, s. 457 an.

17 Ostatně nešlo o prvotní případ represí vůči Slovanům ze strany řecké vlády. Již v předválečných letech docházelo k útisku Makedonců či Bulharů žijících v egejské Makedonii. Jediná politická strana, která v meziválečném období byla ochotna přiznat existenci makedonského národa, byla Komunistická strana Řecka v čele s Nikosem Zachariadisem.

18 Souběžně s bojem proti okupantům probíhaly také vzájemné střety mezi pravicově orientovanými a provládními frakcemi na straně jedné a levicí (zosobněnou KSŘ) na straně druhé. Občanská válka mezi levicovými a pravicovými složkami domácího odboje proběhla od října 1943 do února 1944 paralelně s bojem proti okupantům. Znovu vypukla v prosinci 1944, kdy k ní došlo v souvislosti s politickou situací bezprostředně nastalou po odchodu německých vojsk z řeckého území. Ukončena byla až v únoru 1945 porážkou komunistických jednotek v boji o Athény. Význam přítomnosti Makedonců v řadách jednotek ELAS v boji proti okupantům byl značný a v mnoha případech je KSŘ, pod heslem svobody a sebeurčení, využívala také v boji proti svým politickým oponentům. Viz P. HRADEČNÝ, *Dějiny Řecka*, s. 440–442, 451–457.

19 Viz také K. TSIVOS, *Makedonská otázka v souvislosti s řeckou občanskou válkou*, s. 324–326.

20 Nikos Zachariadis (1903–1973) byl v letech 1931 až 1956 generálním tajemníkem Komunistické strany Řecka. V souvislosti s nástupem destalinizace v roce 1956 byl ze všech svých funkcí odvolán a odešel do exilu do Sovětského svazu, kde nakonec spáchal sebevraždu.

21 Viz také K. TSIVOS, *Československá angažovanost v řecké občanské válce a ve speciálních misích KS Řecka*, Slovanský přehled 96, Praha 2010, č. 3–4, s. 286–288.

přičemž asi každé čtvrté dítě bylo makedonského původu.²² Děti, které přicházely z Řecká, byly umísťovány do dětských domovů po celém Československu.²³ Nejprve děti prošly záchytnými stanicemi (Mikulov, Brno-Maloměřice), kde absolvovaly lékařskou kontrolu, dezinfekci, dostaly jídlo a nové šaty. Poté byly rozesílány do jednotlivých dětských domovů, kde panovala přísná organizace denního režimu. Celá akce byla organizována Československo-řeckou společností (založena v roce 1946) za pomoci státních orgánů. Konkrétně šlo o odbory Zemské péče o mládež v rámci Zemských národních výborů (od roku 1949 Krajských národních výborů) v Praze, Brně a Ostravě a příslušné odbory sociální péče.²⁴

V Čechách byly děti z Řecká umístěny do domovů např. v Kysiblu-Kyselce a Velichově v západních Čechách, v Unčíně, Teplé, Levině u Ústěku, Chrastavě, Krásném Poli, na zámcích Frýdlant a Fořt v severních Čechách, v Ústí nad Orlicí, Sadské a Lešanech u Prahy ad. Nejvíce dětí bylo ubytováno v dětských domovech na severní Moravě a ve Slezsku (Klokočov, Bludov, Sobotín, Loučná nad Desnou, Šilheřovice, Velké Heraltice, Vidnava, Veselíčko, Jindřichov ve Slezsku atd.). Nejméně dětí pak našlo nový domov na Slovensku (Uhrovice, Ružomberok, Slovenská Lupča, Rožnava, Bratislava aj.).²⁵ Nejvíce makedonských dětí bylo umístěno na zámku v Klokočově u Vítkova. Personál dětských domovů byl jak český, tak řecký, v některých zařízeních nechyběli ani vychovatelé a učitelé makedonské národnosti. Dětem byla v domovech zajištěna strava a ošacení, jejich výchova byla kolektivní (pevný režim, ložnice pro více dětí, společné jídelny, herny, koupelny aj.), přičemž se nebraly ohledy na individuální potřeby jedinců, sourozenci byli v mnoha případech umísťováni do jiných ústavů atd. Některé dětské domovy byly také ve špatném stavu a k jejich adaptacím docházelo průběžně.²⁶

Děti samotné byly negramotné, v lepším případě pologramotné. V domovech začaly téměř okamžitě po svém příchodu navštěvovat školu řeckou a poté školu s českou výukou, přičemž nedostatek školních pomůcek, řeckých a makedonských učebnic a pedagogů byl všeobecným problémem. Situace ve výuce dětí v domovech se výrazně zlepšila po příchodu dospělé řecké emigrace, kdy začalo v dětských domovech pracovat více učitelů, vychovatelů a ostatních pracovníků řecké a makedonské národnosti. Děti byly rozděleny podle jazyka, ve kterém probíhalo vyučování. Makedonské děti měly výuku ve svém rodném jazyce, včetně řečtiny.²⁷ Navíc musely navštěvovat také českou výuku a jako další jazyk se učily rusky. V součtu měly povinnost makedonské děti učit se makedonsky, řecky, česky a rusky, přičemž musely ovládat řeckou abecedu, latinku, ruskou azbuku a samozřejmě také makedonskou azbuku. Základem další výuky dětí byl zeměpis a dějepis své vlasti, v rámci české výuky pak matematika. Nechyběla ani tělovýchova a výuka vlastenecká, která se prezentovala v podobě řeckých a makedonských vlasteneckých, lidových a partyzánských tanců, písní, básniček atd.²⁸

22 Národní archiv v Praze (dále NA v Praze), fond 100/3 (Mezinárodní oddělení ÚV KSČ), sv. 140, a. j. 547.

23 Podrobně o jednotlivých řeckých dětských domovech v Československu A. BOTU – M. KONEČNÝ, *Řečtí uprchlíci. Kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*, Praha 2005, s. 132–268.

24 I. DOROVSKÝ, *Šedesát let od příchodu dětí z Řecká do Československa*, in: *Studia Macedonica*, Brno 2008, s. 175.

25 I. DOROVSKÝ, *Jeden lidský věk mimo domov*, in: *Makedonci žijí mezi námi*, s. 224–225.

26 Viz blíže k řeckým dětským domovům např. na severní Moravě a ve Slezsku Zemský archiv v Opavě, fond Severomoravský krajský národní výbor Ostrava, kart. 2169, inv. č. 96, 184, 230, 467, 620, 1044 a 1159.

27 Tassula ZISSAKI-HEALEY, *Řecký politický exil a národnostní menšina v českých zemích*, Praha 2013, s. 116–118.

28 I. DOROVSKÝ, *Jeden lidský věk mimo domov*, s. 226–227.

Po prohrané válce v srpnu 1949 se z Řecká zvedla hlavní uprchlická vlna, která směřovala přes Albánii a Polsko (byla realizována lodní doprava) do Maďarska, SSSR, NDR a Československa. V případě ČSR šlo celkem o devět transportů, které od konce srpna 1949 do června 1950 dopravily do země tisíce dalších utečenců.²⁹ Po příjezdu prvních transportů dospělých byli nejprve umísťováni do shromažďovacích táborů v Lešanech u Prahy, Mikulova a Svatoborice. Příchodem politické emigrace z Řecká získalo Československo novou národnostní menšinu. Její příslušníci byli zpočátku osidlováni do odlehklých okresů Jeseník, Krnov³⁰ a Žamberk. Řečtí komunisté totiž počítali s brzkou politickou změnou v rodném Řecku, ke které však nikdy nedošlo, a navíc si chtěla KSŘ udržet nad komunitou kontrolu, která by byla v případě jejího rozptýlení značně komplikovaná. Ve výše uvedených okresech byl navíc dostatek ubytovacích kapacit po odsunutých Němcích. Celkem bylo zprvu vybráno na 24 vesnic nebo samot, přičemž se při osidlování bral ohled na rodinné a sousedské vazby.³¹ Po následném uvolnění uvnitř komunity se Makedonci a Řekové začali stěhovat za vzděláním a prací do větších aglomerací, především na Ostravsko, Karvinsko, do Šumperku, Brna či Prahy.

Shrňme nyní celkový počet příchozích emigrantů z Řecká z let 1948 až 1950. Jak jsem již uvedl na jiném místě, v roce 1948 přišlo do Československa na 3 900 dětí. V následující emigrační vlně z let 1949 a 1950 dalších 8 130 osob. Ze zprávy pro mezinárodní oddělení ÚV KSČ ke konci roku 1950, tedy po ukončení všech transferů, žilo na území Československa celkem 12 095 politických emigrantů z Řecká (6 910 dospělých a 5 185 dětí).³²

Součásti řecké politické emigrace v Československu

Jak již bylo řečeno výše, počáteční politika izolace se v průběhu první poloviny 50. let pozvolna měnila a příslušníci řecko-makedonské menšiny odcházeli za prací nebo vzděláním do větších měst. Jen pro upřesnění; ze souhrnné zprávy pro mezinárodní oddělení ÚV KSČ k 31. říjnu 1952 žilo v Československu asi 12 150 řeckých politických emigrantů, z toho asi jednu třetinu tvořili Makedonci.³³ Na základě výše zmíněných informací lze tedy usuzovat, že šlo o řecko-makedonskou emigraci. V 50. letech se uprchlíci z Řecká začali zajímat o osudy svých příbuzných rozestých v ostatních komunistických zemích. Za součinnosti jednotlivých komunistických zemí a Červeného kříže byla realizována tzv. akce za slučování rodin, jež trvala asi tři roky. V letech 1952–1954 odjelo z Československa do socialistických zemí celkem 1 470 osob, do Československa přicestovalo 1 210 osob. Výměna emigrantů se především týkala Maďarska, Polska a Rumunska, přičemž byly dodržovány zásady, že v manželských párech měly jet ženy ke svým mužům a děti k rodičům. Největší problém s adaptací v českém prostředí měly děti, které přijely z Rumunska a z Maďarska, tj. ze zemí, v nichž se nemluvílo slovanským jazykem. Na druhou stranu existovaly rodiny, jejichž členové či příbuzní zůstali v Řecku nebo mezitím odjeli z Řecká do zámorí (Austrálie, USA, Kanada). Těmto rodinám se

29 Původní domovinou uprchlíků byly severní oblasti Řecká s pohořím Grammos. Konkrétně šlo o oblasti, které se nacházely v západní části egejské Makedonie, jako např. Kastoria, Florina, Édessa aj., kde žilo převážně slovanské obyvatelstvo (vedle Makedonců také Bulharů a pontští Řekové z Malé Asie).

30 Blíže např. k bytové situaci Řeků v Krnově v 50. letech Státní okresní archiv Bruntál, fond ONV Krnov, kart. 520, inv. č. 845 nebo kart. 705, inv. č. 1062.

31 NA v Praze, fond 100/3 (MO ÚV KSČ), sv. 140, a. j. 547.

32 Tamtéž, sv. 177, a. j. 592.

33 Tamtéž, sv. 140, a. j. 547.

podarilo se svými blízkými sejit teprve po desetiletích, jiní zemřeli s nenaplněnou touhou po shledání se svými příbuznými, které už nikdy nespatriili.³⁴

Z politického hlediska byli Makedonci většinou levicově orientovaní. V rámci KSŘ byli organizováni ve vlastních organizacích, které vznikly již v letech druhé světové anebo občanské války. V první řadě šlo o Národně-osvobozenickou frontu (NOF) a jí podřízenou Antifašistickou frontu mládeže (AFM) a Antifašistickou frontu žen (AFŽ). V rámci stranického tisku *Agonistis* (čes. *Bojovník*), který vycházel z iniciativy řeckých komunistů na území ČSR, měli Makedonci vlastní, makedonsky píšící redaktory. Od roku 1950 do roku 1968 pak v rámci novin vycházela makedonská příloha *Borec* (čes. *Bojovník*).

V 50. letech 20. stol. zasáhly do vzájemného porozumění mezi Řeky a Makedonci vyšší politické zájmy. Zachariadisovo vedení, věrno své prostalinské a protijugoslávské politice, změnilo postoj vůči národnostní otázce. Plénium KSŘ, podřízené direktivám z Moskvy, již v říjnu 1949 zrušilo platformu o právu Makedonců na sebeurčení. Současně řečtí komunisté museli pod tlakem Moskvy a hostitelských zemí zahájit očistu od tzv. titovských agentů. Zachariadis usiloval o existenci očištěné makedonské organizace pod vedením KSŘ, což se plně projevilo v létě 1951 při první exilové konferenci makedonských komunistů, členů KSŘ, konané v rumunské Bukurešti. Samotný tlak v otázce vnitrostranické očisty byl předně směřován vůči čelním představitelům NOF (Ilja Dimovski-Goče³⁵ a Michail Keramidžiev) a skupině okolo Paskala Mitrevského,³⁶ která až do konce občanské války stála za vedením Nikose Zachariadise. Bylo také přijato stanovisko bdělosti a boje proti titovským agentům a jiným protistranickým elementům. V rámci boje proti vnitřnímu nepříteli KSŘ na konferenci v Bukurešti rozpustila NOF a nově byla vytvořena zreformovaná Nacionalna Oslobodotelná Slavomakedonska Organizacija „Ilinden“, jejímž předsedou se stal generál DSE Pando Vojnov (později působil jako generál v bulharské armádě). Hlavním cílem nové organizace byl tentokrát boj proti řeckým monarchofašistům a anglo-americkým dobyvatelům.³⁷

Na základě výše učiněných rozhodnutí došlo k založení organizace Ilinden také v Československu. Stalo se tak 17. února 1952³⁸ na konferenci v Těchoníně a jejím předsedou byl zvolen makedonsky píšící redaktor v Československu vycházejících řeckých novinách *Agonistis – Borec* Mitsos Velakis. Problémem delegátů na konferenci však byla jejich nejednotnost. I přes počáteční souhlas s protijugoslávskou politikou se s odstupem času začalo vedení Ilinden polarizovat do dvou táborů. Jedni stáli za politikou KSŘ, druzí ji odsuzovali. A především kritizovali zrušení předchozí organizace NOF, která byla založena právě z iniciativy Tita.³⁹ Tento frakcionismus byl v následujících letech velmi bedlivě sledován ze strany českosloven-

ských stranických a bezpečnostních orgánů.⁴⁰ Nicméně mezinárodní odnož Ilinden tento postoj nesdílela. Jednoznačně stála na straně Moskvy. Vinu za porážku v řecké občanské válce nesl, dle názoru mezinárodního vedení Ilinden, jugoslávský vůdce Tito, který byl navíc obviňován z utlačování Makedonců v Jugoslávii.⁴¹ O několik let později, ve zcela jiném politickém ovzduší, byly tyto antititovské a protijugoslávské proklamace zcela zapomenuty.

Na tomto místě je třeba zmínit, že politické postoje Makedonců byly ovlivněny vnitropolitickou situací uvnitř Komunistické strany Řecka. Stranické vedení v čele s N. Zachariadisem jednoznačně stálo za politikou Moskvy, což se odráželo v protijugoslávském postoji řeckých komunistů. Navíc od počátku 50. let probíhaly v KSŘ čistky proti „vnitřnímu nepříteli“, které se týkaly jak Řeků, tak Makedonců. Po vzoru J. V. Stalina utvářel Nikos Zachariadis uvnitř KSŘ vlastní kult osobnosti.⁴² Minulostí byly rovněž proklamace o samostatnosti a sebeurčení slovanských národů (tedy Makedonců) v Řecku, které se mimochodem shodovaly s Titovými zájmy, což byl v době roztržky mezi Bělehradem a Moskvou problém. Nově se snažil Zachariadis tuto problematiku řešit samostatně uvnitř KSŘ. Z tohoto důvodu došlo ke zrušení NOF a ustanovení nově reformované organizace Ilinden v roce 1952, která měla být očištěna od tzv. titovců a zcela pod kontrolou řeckých komunistů.

Řečtí komunisté se neomezovali pouze na vylučování skutečných či domnělých odpůrců z řad KSŘ. Ve spolupráci s československými stranickými orgány a StB organizovali také represe uvnitř řecké a makedonské komunity. Není náhodou, že v ovzduší protijugoslávské politiky byli již na podzim 1950 zatčeni první makedonští emigranti. Všeobecně totiž panovalo přesvědčení o nespolehlivosti Makedonců, v jejichž řadách se mohli skrývat jugoslávští agenti. Pod dojmem výsledků prvních zadržených začala StB odhalovat centrum jugoslávských agentů v řadách makedonské diaspory. Samo vedení KSŘ v Československu šlo tomuto tvrzení naproti, když jeho vedoucí Vasilis Kotsavras v listopadu 1950 odevzdal československým bezpečnostním složkám seznam třiceti osob, přičemž ve většině případů šlo o Makedonce.⁴³ Tento postoj řeckých komunistů vůči Makedoncům byl jasným dokladem toho, že Nikos Zachariadis změnil dosavadní postoj vůči národnostní politice.

Jak již bylo zmíněno výše, uvnitř organizace Ilinden, která působila nejenom v Československu,⁴⁴ panoval nesoulad mezi jednotlivými členy, což na druhou stranu značně znervózňovalo jak Moskvu, tak také vedení KSČ. Při Zachariadisově návštěvě Československa v roce 1953 přednesl ÚV KSČ na základě neuspokojivých zpráv o poměrech v Ilinden požadavek, aby Zachariadis československou odnož této organizace rozpustil. I přes značné protesty a námítky z české strany tak nakonec neučinil.⁴⁵ Avšak pod dojmem zpráv z rodného Řecka a sousední Jugoslávie se již v té době začali představitelé Ilinden názorově diferencovat od vedení KSŘ. V Řecku samotném stále probíhala politická a národnostní perzekuce, která zasahovala do všech oblastí života. Byla přednostně namířena proti tamnímu slovanskému obyvatelstvu, tedy vedle Bulharů šlo také o Makedonce. Mimo jiné bylo zakázáno užívat slovanského jazyka,

34 Blíže k problematice slučování rodin emigrantů z Řecka A. BOTU – M. KONEČNÝ, *Řečtí uprchlíci*, s. 372–388.

35 Ilja Dimovski-Goče (1905–1961) důstojník ELAS a DSE v letech druhé světové a občanské války v Řecku, který velel makedonským partizánským oddílům. Zároveň byl jedním z předních členů NOF v rámci KSŘ. Po vzájemné národnostní roztržce uvnitř KSŘ v 50. letech odešel do jugoslávské Makedonie, kde ve Skopji zemřel.

36 Paskal Mitrovski (1912–1978) byl partyzán a člen KSŘ makedonského původu a po roce 1946 předseda NOF a v povstalecké vládě generála Markose zastával post ministra zásobování. V roce 1949 byl v Albánii vězněn jako „Titův agent“. Následně byl převezen do Moskvy, kde byl v roce 1952 odsouzen k 25 letům vězení, avšak v roce 1956 byl propuštěn a Mitrovski následujícího roku odešel do Jugoslávie, kde byl v roce 1963 zvolen soudcem Ústavního soudu Makedonie.

37 K. TSIVOS, *Řecká emigrace v Československu*, s. 181–182.

38 Zajímavostí je, že mezinárodní odnož organizace Ilinden vznikla až o dva měsíce později (tedy v dubnu 1952) na konferenci v Polsku, již se zúčastnili delegáti ze všech ostatních lidově demokratických zemí kromě SSSR.

39 NA v Praze, fond 100/3 (MO ÚV KSČ), sv. 146, a. j. 576.

40 Údaje o politické činnosti emigrantů z Řecka sledovalo jednak mezinárodní oddělení ÚV KSČ (v prvních letech kancelář Marie Thelenové, která měla na starost řeckou otázku), jednak příslušníci StB. Tyto zprávy byly dále postupovány na vyšší místa (např. prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ Antonínu Novotnému).

41 NA v Praze, fond 100/3 (MO ÚV KSČ), sv. 146, a. j. 576.

42 K. TSIVOS, *Řecká emigrace v Československu*, s. 70–71.

43 NA v Praze, fond 100/3 (MO ÚV KSČ), sv. 177, a. j. 592.

44 Působení organizace Ilinden se vztahovala na všechny státy východního bloku, kde se nacházela řecká politická emigrace, kromě Sovětského svazu, který činnost této organizace na svém území nikdy nepovolil.

45 NA v Praze, fond 100/3 (MO ÚV KSČ), sv. 143, a. j. 554.

politickým emigrantům bylo znemožněno vrátit se do své rodné země, docházelo k nuceným vystěhováním a přesídlováním slovanského obyvatelstva do různých částí Řecka apod. V tomto případě o nějakém sebeurčení národnosti v rámci Řecka nebylo možné vůbec hovořit.⁴⁶ To v sousední Jugoslávii se rodily zcela jiné poměry. I přes počáteční proces utužení režimu v Jugoslávii na přelomu 40. a 50. let, ke kterému Tito přistoupil pod vlivem roztržky se Sovětským svazem, došlo v průběhu první poloviny 50. let k pozvolnému uvolnění. Centralismus, politické procesy, věznění skutečných či domnělých politických oponentů či zahájení násilné kolektivizace zemědělství po roce 1948⁴⁷ byly v letech 1952 a 1953 vystřídány novým politickým kurzem, jenž se vyznačoval určitou liberalizací, která se projevila v uznání jisté míry autonomie v rámci Lidové republiky Makedonie.⁴⁸ Z hlediska vardarské Makedonie tak došlo k podstatnému posunu v makedonské otázce.⁴⁹

Pod tíhou těchto okolností muselo zákonitě dojít ke změně postoje Makedonců vůči vedení KSŘ. Vztahy mezi vedením Ilinden a předními činiteli Komunistické strany Řecka v čele s Nikosem Zachariadisem pozvolna dosahovaly, oproti válečným letům, zcela jiných dimenzí. Na povrch se začala drát vzájemná nedůvěra a rozepře, které se projevovaly nesouhlasem Makedonců s dosavadní národnostní politikou KSŘ. Uvnitř organizace Ilinden zakořenil ještě více frakcionismus, který ve svém důsledku podněcoval nedůvěru československých orgánů vůči makedonské emigraci. V československých stranických kruzích panoval všeobecný názor, že organizace Ilinden byla řízena z Bělehradu a fungovala pod taktovkou Tita. Z těchto důvodů byla v listopadu 1954 organizace Ilinden na území Československa zrušena. Nicméně politická činnost mezi makedonskou emigrací pokračovala i nadále, již však v režii KSŘ, která se víceméně omezila na kulturní práci.⁵⁰ K dalším výrazným politickým změnám pak došlo v roce 1956.

V únoru 1956 na XX. sjezdu KSSS zazněla z úst lídra sovětských komunistů N. S. Chruščova vůbec první kritika jeho předchůdce J. V. Stalina. Pro všechny stoupence stalinismu to byl jasný signál, že v následujících letech dojde ke změně kurzu v politickém řízení a ve stranické práci. Většina zemí východního bloku se s příchodí situací vypořádala vcelku klidně (Československo, Rumunsko či Bulharsko) a výměna kovaných stalinistů v tanních komunistických stranách proběhla bez problémů. Pouze v případě Polska a Maďarska kritika Stalina a stalinismu vyvolala demonstrace nebo stávkové dělníky, v Maďarsku dokonce vzpouru. Na nastalou situaci reagovali řečtí komunisté, v jejichž středu – pod dojmem nových skutečností – začal krystalizovat nesouhlas se zachariadisovským vedením a požadovali změnu politické linie KSŘ, která měla být napříště oproštěna od kultu osobnosti, jenž Nikos Zachariadis jednoznačně zosobňoval. Tento nesouhlas s dosavadní politickou linií se projevil nepokojem v uzbeckém Taškentu, ke kterému došlo v souvislosti s kritikou Stalina bezprostředně po XX. sjezdu KSSS a kde k uklidnění situace byla povolána dokonce i armáda.⁵¹

46 J. RYCHLÍK, *Mezi Terstem a Istanbulem*, s. 207.

47 Viz také Miroslav ŠESTÁK – Miroslav TEJCHMAN a kol., *Dějiny jihoslovenských zemí*, Praha 1998, s. 512–514.

48 Lidová republika Makedonie vznikla v rámci přijetí ústavy Federativní lidové republiky Jugoslávie dne 1. ledna 1946.

49 Za pozornost rovněž stojí vývoj makedonské menšiny v Bulharsku. Sofie totiž makedonskou otázku v letech roztržky mezi SSSR a Jugoslávii využívala k nátlakové politice vůči Bělehradu. S nástupem destalinizace pak od této politiky ustoupila a vztahy se sousední Jugoslávii postupně normalizovala. Viz k danému problému J. RYCHLÍK, *Dějiny Bulharska*, s. 346; Týž, *Mezi Terstem a Istanbulem*, s. 291–295; Týž, *Dějiny Makedonie*, s. 232–236.

50 NA v Praze, fond 100/3 (MO ÚV KSČ), sv. 135, a. j. 528.

51 V sovětském Taškentu žilo od roku 1949 na 17 000 Řeků, které sem přivedla občanská válka v Řecku. Tvořili tak největší řeckou uprchlickou komunitu v zemích východního bloku, která byla dislokována v jednom místě. Z poli-

tlivem těchto událostí nakonec došlo na 6. plenárním zasedání KSŘ ve dnech 11. – 14. března 1956 v Bukurešti k sesazení N. Zachariadise a k výměně vedoucích činitelů na špici stranického vedení.⁵² Dosavadní Zachariadisova národnostní politika byla odsouzena a označena za důvod rozkolu mezi Řeky a Makedonci uvnitř KSŘ. Zrušena byla také mezinárodní organizace Ilinden s odůvodněním, že sloužila pouze k plnění Zachariadisovy nesprávné politiky. Znovu se začala objevovat hesla o sebeurčení a rovnoprávnosti Makedonců, proklamovala se vzájemná soudržnost mezi oběma národy.⁵³ Avšak předchozí nedůvěra a vzájemné rozepře se nepodařilo zcela překonat, a tak i nadále docházelo k vzájemným potyčkám. Nejinak tomu bylo v případě Makedonců žijících v Československu. V tomto případě se (dle názoru řeckých komunistů) frakcionismus, šovinismus a antiinternacionalismus nejvíce projevovaly v řadách protistranicky smýšlejících kádrů makedonské mládeže. K uklidnění situace nepřispěly ani zásahy ze strany ÚV KSŘ a ÚV KSČ.⁵⁴ Navíc do celé záležitosti nečekaně zasáhly události ze samotného Řecka.

V dubnu 1967 se moci v Řecku chopila skupina plukovníků, kteří v zemi nastolili vojenskou diktaturu. Veškeré naděje řeckých emigrantů na brzký návrat do vlasti tak vzaly za své. Makedoncům začalo být za této změněné politické situace jasné, že komunisty proklamované sebeurčení a vzájemná rovnost nebudou v rodném Řecku dosaženy a že ve skutečnosti nemůžou své sliby nikdy splnit. Nepřekvapí proto, že mnoho Makedonců vyslyšelo nabídky J. B. Tita z roku 1968 k usazení se v jugoslávské republice Makedonie, ve které tamní obyvatelstvo nebylo národnostně pronásledováno, a navíc požívalo na svém území v rámci Jugoslávie určité autonomie. Nadto Tito poskytl nově přichozím obyvatelům byty, zaměstnání, a dokonce důchody za jejich účast v řecké občanské válce. Této velmi lákavé nabídce využilo podle zpráv Československého červeného kříže v období od roku 1968 do roku 1975 celkem 1 226 osob. V převážné většině případů šlo o osoby makedonského původu.⁵⁵ Mezi nimi nechybělo ani několik desítek Řeků, kteří se pro svůj odchod do Jugoslávie rozhodli buď z příbuzenských, nebo existenčních důvodů. V následujících letech se řada československých Makedonců odstěhovala za svými rodiči, příbuznými či známými také do USA, Kanady, Austrálie a jiných zemí.⁵⁶ Otazník však nadále visel nad možností jejich návratu do rodného Řecka.

V letech, kdy v zemi vládla vojenská junta, byl návrat Makedonců zcela nemožný. Ani po pádu plukovního režimu v roce 1974 nesvitla v této věci žádná větší naděje. Řecká vláda totiž chápala makedonskou otázku jako trauma. Z tohoto důvodu nebyly Athény příliš nakloněny myšlence návratu Makedonců z východoevropských zemí do Řecka. Kromě národnostních aspektů zde hrálo svou roli také politické hledisko. Řecké úřady považovaly Makedonce za komunisty, od kterých mohly v budoucnu čekat další možné problémy. Je příznačné, že za těchto okolností panovalo v řadách makedonské emigrace rozčarování a prohloubila se tak nedůvěra a vzájemné rozepře s řeckou komunitou. V roce 1982 byl navíc řeckou vládou v čele

tického hlediska byla většina příslušníků této diaspory levicově orientovaných. Nicméně mezi nimi panovaly četné rozepře a vzájemná nedůvěra, po smrti Stalina neustále sílící. V procesu destalinizace začala řada stranických členů zpochybňovat správnost Zachariadisovy politické linie, což bylo v konečném důsledku umocněno právě po XX. sjezdu KSSS. Neochota zachariadisovského vedení odstoupit nakonec vedla ke krvavým nepokojům mezi jeho přívrženci a odpůrci. Situaci uklidnil až zásah sovětských bezpečnostních sil. K. TSIVOS, *Řecká emigrace v Československu*, s. 90–91.

52 Tamtéž, s. 95–108.

53 NA v Praze, fond 100/3 (MO ÚV KSČ), sv. 135, a. j. 528.

54 K. TSIVOS, *Řecká emigrace v Československu*, s. 189.

55 A. BOTU – M. KONEČNÝ, *Řečtí uprchlíci*, s. 410.

56 I. DOROVSKÝ, *Bývalé makedonské děti dnes*, in: Makedonci žijí mezi námi, s. 273.

se socialistickým hnutím PASOK přijat zákon,⁵⁷ který uznával protifašistický odboj. Amnestování byli všichni účastníci občanské války, načež jim a jejich potomkům bylo navráceno řecké občanství. Řekům z komunistických zemí se tak otevřela cesta k návratu do jejich vlastí. Problémem ovšem byla příslušná, zákonem schválená výjimka pro osoby neřeckého původu.⁵⁸ To znamenalo jediné. Makedoncům byl návrat do jejich někdejší domoviny, kterou museli kvůli občanské válce v Řecku nedobrovolně opustit, znemožněn.

Z kulturního a společenského života Makedonců v Československu

Velmi důležitou otázkou makedonské a řecké emigrace v prvních letech jejich existence na území ČSR byla vzdělanost nejenom dětí, ale také dospělých. Je všeobecně známý fakt, že více jak tři čtvrtiny uprchlíků z Řecka byly negramotné nebo pologramotné. U dětí byla výuka opožděna kvůli válečným událostem let 1941 až 1949, u dospělých panovaly problémy s adaptací do nového, zcela cizího prostředí. U Řeků byla výuka češtiny daleko problematičtější než u slovanských Makedonců. Výuka dětí se odbývala ve školních lavicích, zprvu v rámci dětských domovů. Ve školním roce 1951/1952 byla pak zavedena povinnost pro řecké a makedonské děti chodit do českých škol. U dospělých byla výuka českého jazyka organizována prostřednictvím KSŘ – v rámci jazykových kurzů pod vedením českých lektorů.

Počátečních problémů ve výuce v dětských domovech jsem se dotkl již v předchozí kapitole. Do září 1949 byla akcí „Řecké děti“ pověřena Československo-řecká společnost. Následně byla celá záležitost svěřena jednotlivým krajským národním výborům, které se ve spolupráci se stranickými řeckými orgány staraly nejen o dětské domovy, ale i o dospělou část námi sledované diaspory. V dětských domovech se začalo se systematictější výukou. V první a druhé třídě se děti učily pouze řecky nebo makedonsky (podle příslušné národnosti), od třetí třídy pak probíhala česká výuka, přičemž se nadále vyučoval také řecký a makedonský jazyk, hudební výchova, dějepis a zeměpis Řecka. Makedonské děti měly navíc dvě hodiny řečtiny týdně.⁵⁹

Také v případě školní výuky makedonských dětí zasáhly vyšší politické zájmy, které byly zapříčiněny v první řadě roztržkou mezi Bělehradem a Moskvou. Následná protijugoslávská kampaň pronikla rovněž do výchovy makedonských dětí. Od září 1950 se začala ve výuce makedonštiny zavádět myšlenka reformy makedonského jazyka, který měl být napříště oproštěn od všech srbismů. Za tímto účelem se makedonské děti měly učit psát makedonskou azbukou, která vznikla na základě bulharské a ruské azbuky. Tato akce souvisela s pokusem KSŘ o vytvoření egejsko-makedonského jazyka, jenž měl vzniknout z místních makedonských nářečí egejské Makedonie.⁶⁰ Nově vzniklá makedonská azbuka pak byla vyučována nejenom v dětských domovech, ale také v kurzech pro dospělou makedonskou emigraci. Problém ovšem tkvěl v tom, že nově vznikající tzv. egejská makedonština nebyla výsledkem přirozeného vývoje, ale vyšších politických zájmů vedení KSŘ. Za těchto okolností byla ze strany Makedonců ve většině případů kritizována. Např. učitelé odmítali vyučovat děti v „egejské makedonštině“, redaktoři některých makedonských časopisů ještě dlouho psali své články starou spisovnou ma-

57 Šlo o zákon č. 1285/82 Sb. z roku 1982 o svobodné repatriaci politických uprchlíků.

58 K. TSIVOS, *Řecká emigrace v Československu*, s. 190.

59 I. DOROVSKÝ, *Šedesát let od příchodu*, s. 178–181; Kiriaki CHÁBOVÁ, *Vzdělávání řeckých dětí v Československu v letech 1948–1968*, *Studia Territorialis: Acta Universitatis Carolinae – Supplementum I*, 2010, č. 1, s. 199–210. Nebo také Státní okresní archiv Jeseník, fond Okresní národní výbor Jeseník, kart. 300, inv. č. 197 a 201. Pisemnosti zabývající se výukou řeckých a makedonských dětí na Jesenícku na počátku 50. let.

60 I. DOROVSKÝ, *Výchova a vzdělání makedonských a řeckých dětí*, in: *Makedonci žijí mezi námi II.*, Brno 2008, s. 100.

kedonštinou apod. Boj o „egejskou makedonštinu“ se tak stal dalším jablkem sváru mezi Řeky a Makedonci, kteří žili v zemích východního bloku. Nakonec po roce 1956 nové vedení KSŘ, v souvislosti s vývojem procesu destalinizace, postupně ustupovalo od jejího prosazování.

Dalším důležitým kritériem ve výchově mládeže byla patričně odpovídající výuka v socialistickém duchu. V tomto ohledu byla prováděna důkladněji než u českých dětí. Rovněž je nutné připomenout, že nemalý vliv na výchově dětí z Řecka měla Jednotná všeřecká organizace mládeže (EPON) a makedonská Antifašistická fronta mládeže (AFM), jejichž složky působily ve všech dětských domovech a sdružovaly prakticky všechny tamní chovance. Láaska k Sovětskému svazu a ke Stalinovi a Zachariadisovi byla do roku 1956 samozřejmostí. Tomu odpovídaly také učebnice, které byly v této době plné fotografií obou vůdců, obsahovaly oslavné básně, písně aj. Prostřednictvím výchovy a výuky byl v dětech posilován rovněž patriotismus, který se projevoval formou národních, vlasteneckých či partyzánských písní, tanců či divadelních představení. Znalosti o rodné vlasti dětí získávaly z předmětů vlastivědy, dějepisu a zeměpisu Řecka. S pozvolným nástupem destalinizace se začal měnit také obsah učebnic. Postupně mizely texty oslavující oba komunistické vůdce. Ty byly nahrazeny ukázkami sovětské, české nebo řecké literatury, tematy se socialistickými motivy a především statěmi o řecké historii, mytologii a zeměpisu.⁶¹

V dubnu 1951 veškerou péči o výuku dětí z Řecka převzalo Ministerstvo školství, vědy a umění, které od 1. září 1951 nařídilo pro tyto děti povinnou docházku do českých mateřských, národních a středních škol. V prvních dvou ročnících národní školy probíhala výuka výhradně v národním jazyce, přičemž ve druhém ročníku se děti učily číst a psát také česky, aby se připravily na českou výuku. Makedonské děti se v těchto dvou ročnících učily číst a psát makedonskou azbukou. Od třetí třídy pak výuka probíhala výhradně v české škole a pro výuku v mateřském jazyce byly vyhrazeny určité hodiny, přičemž hodiny s českou výukou výrazně převyšovaly. Kromě řečtiny nebo makedonštiny se vyučoval také zeměpis, vlastivěda a dějepis. Výuka samotná byla vedena ve vlasteneckém duchu, což se nejvíce projevovalo v hudební výchově, kde se děti učily národním písním, tancům a básním.⁶² V pozdějším období se výuka řečtiny stala volitelným předmětem, stejně jako výuka vlastivědy a dějepisu Řecka. Řecká škola se týkala těch národních škol, které se nacházely ve městech nebo obcích s větší koncentrací řecké komunity (např. Krnov, Jeseník, Zlaté Hory, Sobotín, Šumperk aj.). Výuka řeckých a makedonských žáků byla snížena na čtyři hodiny týdně, byla zcela dobrovolná a známky se nezapočítávaly do celkového prospěchu. Tento stav byl zaveden nařizením Ministerstva školství, věd a umění v listopadu 1962 a udržel se prakticky až do pádu komunistického režimu v Československu v roce 1989.⁶³ Co se týče výuky makedonštiny v pozdější době, ta byla poznamenána stále více se prohlubující roztržkou uvnitř řecko-makedonské komunity. Následně totiž ve výuce dětí řečtina postupně převyšovala makedonštinu. Navíc po zavedení dobrovolné docházky do řecké školy byla výuka v makedonštině v podstatě závislá na schopnostech řeckého pedagoga, který ji mohl, ale nemusel, zahrnout do své výuky v rámci své třídy.

Po absolvování základního vzdělání bylo dětem z Řecka umožněno studium na středních či učňovských školách. Pro socialistickou výchovu mládeže je příznačné protežování studia především technických oborů, takže v tomto případě nepřekvapí, že řecké a makedonské děti odcházely ve většině případů na střední technické školy (např. průmyslové, elektrotechnické, chemické, zemědělské, textilní, zdravotnické, ekonomické aj.) nebo do učňovských řemesl-

61 K. KRÁLOVÁ – K. TSIVOS, *Vyschly nám slzy*, s. 127–128.

62 I. DOROVSKÝ, *Šedesát let od příchodu*, s. 188–189 an.

63 T. ZISSAKI-HEALEY, *Řecký politický exil*, s. 133–134.

ných oborů (např. strojírenské, stavební, hornické, textilní aj.).⁶⁴ Mladí studenti a učni se tak dostali do větších měst jako např. Ostravy, Karviné, Olomouce, Šumperka, Brna, Hradce Králové atd. Po ukončení studia pak byli absolventi rozmisťováni do různých podniků (např. ČKD Praha, Tatra Kopřivnice, Třinecké ocelárny, Vítkovické ocelárny, Moravolen Jeseník a Zlaté Hory, Velamos Sobotín a Zlaté Hory ad.). Řada absolventů řeckého a makedonského původu úspěšně absolvovala také vysokoškolské studium.⁶⁵

Průvodním jevem míry vyspělosti národa je vedle vzdělanosti také kulturní vyzrállost. V prvním případě lze jednoznačně konstatovat, že vzdělanost řecké a makedonské diaspory v Československu se za poměrně krátkou dobu výrazně zlepšila. Je pravdou, že u starší generace ještě převládala určitá míra negramotnosti nebo pologramotnosti, avšak u dětí, které prošly československým školským systémem, toto tvrzení již neplatí. Kromě češtiny zpravidla ovládaly také řečtinu a ruštinu, v případě makedonských dětí navíc i makedonštinu. Makedonci navíc vykazovali již od počátku svého působení v Československu poměrně vysokou kulturní vyspělost.

Již s příchodem dětí z Řecka do československých dětských domovů u nich byla pěstována kulturní sounáležitost s jejich rodnou zemí. U dětí v rámci jejich výchovy a výuky převládaly již od počátku vlastenecké aspekty. Nesporně na tom měli vliv jak řečtí a makedonští učitelé a vychovatelé, tak také mládežnické organizace EPON a AFM. U makedonských dětí byl vlastenecký duch budován také prostřednictvím časopisu *Makedonče*, který v Československu vycházel v letech 1948–1953.⁶⁶ V samotných dětských domovech byl kulturní život řeckých a makedonských dětí poměrně pestrý. Vedle vlasteneckých, národních a partizánských písní a tanců navrhovaly děti divadelní představení a recitace básní, které pak následně prezentovaly na besídkách či jiných představeních. Studenti středních a vysokých škol makedonského původu vedli také tzv. literární kroužky, jejichž členové se zabývali makedonskými dějinami, literaturou, kulturou a budováním úzkých styků s českými studenty. Členové těchto kroužků pořádali četné přednášky, literární večery, diskusní besedy a v neposlední řadě se snažili o vlastní tvorbu, která se odrážela v poezii, překladatelství nebo dokumentaristice (sepisování lidových písní, pohádek, zvyků aj.). Tyto literární kroužky vznikaly v letech 1954–1958 v Brně, Jeseníku, Ostravě a také v Praze.⁶⁷ Kroužky se staly základem pro budoucí básnické, prozaické a překladatelské práce mnohých makedonských tvůrců.⁶⁸

S následným příchodem dospělých emigrantů z Řecka na přelomu 40. a 50. let 20. stol. se do Československa dostal zcela nový druh kultury, se kterou tamní obyvatelstvo nikdy před tím nepřišlo do styku. V prvním řadě je třeba zmínit existenci řecko-makedonských nebo makedonských tanečních a pěveckých souborů, které se začaly objevovat již od 50. let v lokalitách s větší koncentrací příslušníků naší sledované menšiny. Tyto soubory sloužily Makedoncům

64 I. DOROVSKÝ, *Jeden lidský věk mimo domov*, s. 251–252.

65 Následně pak působili (anebo ještě i dnes působí) jako vědečtí a výzkumní pracovníci, vysokoškolští a středoškolské pedagogové, kantoři na základních školách, lékaři a zvěrolékaři, projektanti, inženýři, historici, umělci atd. Srov. také I. DOROVSKÝ, *Šedesát let od příchodu dětí*, s. 195.

66 Předtím časopis vycházel v letech občanské války na území ovládané jednotkami DSE v severním Řecku a jeho posláním bylo probouzet u makedonských dětí sounáležitost a bratrství k řeckým dětem. Obsahoval příspěvky o dějinách makedonského národa, texty makedonských lidových písní, pohádek, veršů, zeměpisných zajímavostí aj. Do roku 1951 byl psán spisovnou makedonštinou, poté tzv. egejskou makedonštinou. Viz. blíže I. DOROVSKÝ, *Jeden lidský věk mimo domov*, s. 235–236.

67 Tamtéž, s. 238.

68 Viz blíže k literární tvorbě Makedonců z českých zemí např. I. DOROVSKÝ, *Egejská tematika v literatuře*, in: Makedonci žijí mezi námi II., s. 106–121.

k uchování jejich národní a kulturní identity a v jejich činnosti se rovněž odrážel stesk a nostalgie po domovině. Nejinak tomu bylo také v případě řeckých tanečních a pěveckých souborů, které vznikaly ve stejné době a prostřednictvím kterých docházelo k prvotním stykům české společnosti s makedonsko-řeckou lidovou kulturou. Mnohé takové soubory navíc působily popolu, tedy prezentovaly jak makedonskou, tak také řeckou hudbu a tanec. Vedle těchto souborů pak od 50. let existovaly v Československu také hudební skupiny, které vystupovaly při různých kulturních akcích, kde svojí hudbou doprovázely vystoupení tanečních souborů, anebo hrály na klasických tanečních zábavách.

V Československu existovala celá řada makedonských dětských či studentských uměleckých těles. Tak např. ve Zlíně (dřívější Gottwaldov) již od roku 1951 působil řecko-makedonský soubor, od roku 1952 v Praze a Brně soubor Nikose Belojannise, další podobné řecko-makedonské nebo jen makedonské umělecké soubory existovaly v Ostravě, Krnově (soubor Goceho Delčeva), Karviné, Jablonci nad Nisou a jinde. Repertoár se skládal zpravidla z makedonských lidových, národních či revolučních písní a tanců, nechyběly ani řecké, české, moravské či slovenské. Taneční a pěvecké soubory a hudební skupiny byly často zvány na různé oblastní kulturní či jiné akce (např. oslavy 1. máje, Dne osvobození atd.). Velmi oblíbené také byly makedonské kulturní a taneční večery (zábavy). Velkou událostí byly každoroční oslavy výročí Ilindenského povstání. Šlo o makedonský národní svátek, kdy byla pořádána společná vystoupení makedonských a řeckých tanečních souborů či hudebních skupin. V rámci celostátních řeckých festivalů, které byly s pravidelností pořádány od 60. let, nechyběla v programu přehlídka makedonských tanečních, pěveckých a recitačních těles nebo hudebních skupin. Tyto festivaly se konají i dnes, avšak jde výlučně o řeckou záležitost.⁶⁹

Postihnout celou problematiku existence a činnosti makedonských uměleckých souborů či hudebních kapel je věcí poměrně nesnadnou. Neexistuje totiž žádný archivní materiál. Informace o existenci těchto těles vycházejí jednak z výpovědí pamětníků, jednak z novinových článků regionálních tiskovin, které referovaly širokou veřejnost o průběhu různých tamních kulturních akcí, a řecké tiskoviny *Agonistis*, konkrétně makedonské přílohy *Borec*. Navíc důsledky politické roztržky mezi řeckou a makedonskou menšinou se výrazně promítly rovněž na poli kulturní spolupráce obou národů v následujících letech. Jak již bylo řečeno výše, prosazování uměle vytvořené egejské makedonštiny řeckými komunisty, snaha politicky ovládat makedonskou menšinu a nenaplnění slibů o rovnosti obou etnik ruku v ruce postupně odcizovaly Makedonce od řecké diaspory v Československu. Direktivní formy řízení ze strany KSŘ se projevily již v roce 1954, kdy byla po opakovaných intervencích ze strany KSČ makedonská organizace Ilinden v ČSR zrušena (mezi její nejdůležitější aktivity patřila právě kulturní práce). Stejně tak byly zrušeny její ostatní frontové organizace, jejichž členové pak vstupovali do obdobných československých organizací. KSŘ pak zcela převzala řízení kulturního života řecko-makedonské diaspory v Československu. Makedonci se přestávali postupně zapojovat do kulturních akcí pořádaných řeckou stranou. Navíc po odchodu značné části Makedonců do Jugoslávie po roce 1968 došlo k zániku mnohých makedonských kulturních těles nebo odchodu makedonských tanečníků, pěvců či hudebníků z řeckých souborů. O kulturní činnosti Makedonců do konce komunistické éry v Československu tak nevíme v podstatě nic konkrétního. Časopis *Agonistis* s makedonskou přílohou *Borec* v letech normalizace již nevycházel, tudíž jediný přímý zdroj informací o kulturní činnosti Makedonců v Československu přestal existovat. Nepřekvapí proto, že se danou problematikou doposud nikdo blíže nezabýval. Nicméně

69 I. DOROVSKÝ, *Jeden lidský věk mimo domov*, s. 245–247.

pro základní obraz kulturní činnosti Makedonců v Československu nám předchází výklad bude muset postačit.

V polistopadové české společnosti

Devadesátá léta znamenala v historickém vývoji makedonského národa veliký přelom. Více jak sto let trvající boj o svébytnost a svobodu se naplnil dne 8. září 1991, kdy se na mapě Evropy objevil nový státní útvar s názvem Republika Makedonie. Na první pohled se mohlo zdát, že naplnění samostatnosti Makedonců v rámci rozpadající se Jugoslávie uzavře samotnou kapitolu makedonského problému, avšak vyhlášením suverénní Makedonie se dostavily první spory se sousedními zeměmi. Stěžejní v tomto smyslu však byl spor s Řeckem o název samotného makedonského státu, který provázal komplikované vztahy mezi oběma zeměmi v následujících desetiletích. Podle řecké strany měl název Makedonská republika zpochybňovat řeckou územní integritu zosobněnou územím egejské Makedonie. Athény následně vetovaly veškeré přístupové snahy Skopje k Evropské unii a Severoatlantické alianci, jejichž naplnění podmiňovaly změnou názvu státu, kdy především šlo o vypuštění slova Makedonie. Nakonec sice byla Makedonie přijata do OSN pod názvem Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM), tedy Bývalá jugoslávská republika Makedonie, nicméně spor mezi oběma zeměmi přetrvával nadále.⁷⁰

Fakt, že Řecko neuznávalo existenci makedonského národa, jazyka a samostatného státu, se promítl také do vztahu Makedonců žijících v českých zemích vůči tamní řecké diaspoře. Je pravdou, že vzájemné vztahy mezi oběma menšinami vzaly za své již v předchozích letech, avšak s vyhrcoujícím se konfliktem mezi Řeckem a Makedonií se tyto antipatie ještě více prohlubovaly. Příslušníci makedonské minority v době nástupu polistopadové společnosti utvořili samostatnou národnostní menšinu, která se zcela distancovala od té řecké a postupně se izolovala. Na tomto místě je třeba konstatovat, že tato izolovanost nebyla příliš prospěšná pro samotnou diasporu. Navíc zde hrála důležitou roli také velikost makedonské menšiny na území ČR, která byla v porovnání s ostatními národnostními uskupeními v ČR velmi malá. Z původního počtu řecko-makedonské diaspoře zůstala na území ČR v 90. letech sotva desítky Makedonců.⁷¹ V následujících letech se počet makedonských příslušníků zvýšil v důsledku války v Jugoslávii, která přinutila řadu Makedonců emigrovat. Podle zprávy Ředitelství služby cizinecké policie žilo na území ČR v roce 2008 celkem 2 153 osob s makedonským státním občanstvím. Tento početní stav se v následujících letech víceméně ustálil. V roce 2017 se v ČR nacházelo celkem 2 026 Makedonců.⁷²

Při sčítání lidu v roce 2021 se k makedonské národnosti přihlásilo 1 192 osob. Nejvíce Makedonců pak žilo v Praze (601 osob), v Jihomoravském a Středočeském kraji (shodně 126 osob) a v Moravskoslezském kraji (76 osob). V Olomouckém kraji se k makedonské národnosti přihlásilo 43 osob. K celkovému počtu je třeba také uvést ty osoby, které se hlásily vedle makedonské také ke druhé národnosti. Celkem šlo o 595 osob, přičemž nejčastěji byly uváděny

kombinace česko-makedonské (396 osob) a řecko-makedonské (26 osob) národnosti. V době sčítání tak žilo na území České republiky celkem 1 787 osob makedonského původu.⁷³

V mnoha případech šlo o osoby, které do České republiky přišly z důvodu války v Jugoslávii v 90. letech. Z tohoto pohledu lze konstatovat, že šlo v pořadí již o druhou emigrační vlnu Makedonců do českých zemí. Makedonci se však dokázali velmi rychle asimilovat s českým prostředím. Smíšená manželství nejsou žádnou výjimkou, přijali také kulturní a společenské návyky a současná generace dětí Makedonců je vychovávána tzv. „po česku“. Odklonem od řecké menšiny tak Makedonci více přilnuli k české společnosti. Na druhou stranu je třeba říci, že se Makedonci přestali účastnit řeckých kulturních akcí, které po roce 1989 pořádaly četné řecké spolkové organizace, např. tanečních zábav a festivalů pořádaných řeckými obcemi. Ještě v 90. letech Makedonci sami pořádali pravidelná každoroční kulturní setkání, která se střídavě konala v Praze, Ostravě a Brně. Např. v roce 1998 se konalo při příležitosti 50. výročí příchodu dětí z Řecka do Československa jubilejní setkání Makedonců z egejské části.⁷⁴ Snad nejvíce byla jejich odtazítost od řecké diaspoře viditelná při oslavách šedesátého výročí příchodu dětí z Řecka do Československa v roce 2008. Oslavy proběhly víceméně odděleně, v atmosféře vzájemného napadání a mnohdy i zkeslování minulosti.⁷⁵ Např. pamětní deska v Uničově informuje o přítomnosti pouze makedonských dětí v tamním domově, který přitom sloužil i pro děti řecké národnosti.⁷⁶

Samotné sledování spolkové činnosti makedonské menšiny v České republice je v současnosti problémem. Makedonci nemají žádného svého zástupce v Radě vlády pro národnostní menšiny (na rozdíl např. od Bulharů, Řeků, Srbů, Vietnamců aj.) a ani nejsou organizováni do žádných obcí, jak jsme zvyklí např. u Řeků. V online rejstříku firem a sdružení se mi sice podařilo najít několik spolkových organizací: v roce 1995 vznikl Makedonský spolek v ČR, v roce 2000 Sdružení Makedonců a přátel Makedonie v ČR – Makedonska Misla, v roce 2014 Klub přátel Makedonie a o čtyři roky později ČESKO – MAKEDONSKÝ obchodní spolek. Na druhou stranu další bližší informace o těchto organizacích (jejich činnosti, poslání, aktivitě) se mi nepodařilo dohledat ani v literatuře a ani na internetových stránkách. Pouze u Klubu přátel Makedonie. Cílem sdružení je seznamovat českou veřejnost s Makedonií a přispívat k hospodářské a kulturní spolupráci těchto dvou zemí. Členy jsou kromě podnikatelů také čeští studenti a pedagogové.⁷⁷

Hovořili jsme o vzájemném vztahu Makedonců, Čechů a Řeků, nyní ještě několik slov o vztahu Makedonců vůči Řecku. Jak již bylo řečeno na jiném místě, řecká vláda od 80. let umožnila návrat těm Řekům, kteří museli z politických důvodů na konci občanské války opustit svoji rodnou zemi. Přímí účastníci byli omilostněni a jim a jejich potomkům bylo umožněno získat zpět řecké občanství. Tato opatření se však vztahovala pouze na Řeky. Národnostně neřeckým osobám byl návrat do Řecka značně ztížen. Zpravidla jejich návrat do bývalé vlasti byl doprovázen byrokratickou procedurou, přičemž do poslední chvíle nebylo jasné, zda budou žádosti

70 Viz blíže k problematice vzájemných vztahů mezi Řeckem a Makedonií po roce 1991 J. RYCHLÍK, *Mezi Terstem a Istanbulem*, s. 208–210.

71 I. DOROVSKÝ, *Bývalé makedonské děti dnes*, in: Makedonci žijí mezi námi, s. 273.

72 Zpráva Ředitelství služby cizinecké policie *Cizinci s pobytem nad 12 měsíci podle státního občanství v letech 2008–2017 (k 31. 12.)*, dostupné z: https://www.czso.cz/documents/11292/27320905/c01R07_2017.pdf/24ad2ce-0-e1ae-4c91-b50b-ada59c346af6?version=1.0 [citováno ke dni 25. 1. 2021].

73 Potřebné statistické informace byly získány na internetových stránkách Českého statistického úřadu, dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/scitani2021/narodnost> [citováno ke dni 9. 3. 2022]. V dolní části stránky jsou k dispozici ke stažení výsledky sčítání obyvatelstva podle národnosti.

74 I. DOROVSKÝ, *Jeden lidský věk mimo domov*, s. 247.

75 K. TSIVOS, *Řecká emigrace v Československu*, s. 190.

76 Viz blíže k řeckému domovu v Uničově Státní okresní archiv Olomouc, fond Domov řeckých dětí Uničov; A. BOTU – M. KONEČNÝ, *Řečtí uprchlíci*, s. 259.

77 Dostupné z: https://www.mzv.cz/skopje/cz/kultura_a_skolstvi/klub_pratel_makedonie_navstivil.html [citováno ke dni 26. 1. 2021].

vyřízeny kladně. Takřka ve všech případech se museli Makedonci žadající o návrat domů vzdát své původní identity. Svá jména si v mnoha případech počítávali, čímž se de facto vzdávali svých původních makedonských kořenů. Museli se také vzdát nadějí národnostního vyrovnání, pro které řecká vláda nemá pochopení ani v dnešní době. O výuce makedonského jazyka na školách nebo podpoře tamní makedonské kultury nemůže být řeč. Regionem jejich opětovného návratu se stal sever Řecka, tedy oblasti egejské Makedonie s městem Thessaloniki a také Athény. Stejně jako v případě repatriovaných Řeků, tak také Makedonci byli ze strany řeckého obyvatelstva přijímáni vcelku chladně a jen velmi obtížně a postupně se přizpůsobovali tamní společnosti.

Zdálo by se, že vyřešení národnostního problému v Řecku přinesl podpis Prespanské dohody (podle Prespanského jezera na pomezí Řecka, Makedonie a Albánie) ze dne 17. června 2018 v obci Nivica. Podle předem stanovených geografických vymezení a názvosloví, které se týkalo např. akceptování nového názvu státu Republika Severní Makedonie nebo přijetí makedonského jazyka, řecká vláda uznala existenci makedonského státu a přestala bojkotovat žádosti Makedonie ke vstupu do NATO a EU.⁷⁸ Z mezinárodního hlediska šlo o značný posun ve vztazích mezi Řeckem a Makedonií. Na druhou stranu v otázce národnostního postavení Makedonců v Řecku se nic podstatného nezměnilo. Řecká vláda doposud danou problematiku neřeší.⁷⁹ Makedonská otázka je pro Athény traumatem, se kterým se Řecko potýká po téměř celou dobu 20. století. V Řecích celá problematika probouzí nacionální vášně. Za všechny uveďme mohutné demonstrace v Thessaloniki v roce 2018, které vypukly v souvislosti s podpisem Prespanské dohody,⁸⁰ nebo protivládní prohlášení řecké pravice.⁸¹ Toto umocňuje obavy řecké vlády z reakce široké veřejnosti – v souvislosti s řešením národnostního postavení menšinových Makedonců –, takže rozuzlení celého problému víceméně ignoruje.

Závěr

Makedonci, kteří dnes žijí v bývalých zemích východního bloku, si prošli vlastním specifickým vývojem, jenž je poznamenán ať už kladně (např. v „nové domovině“ získali vzdělání a zaměstnání, poměrně lehce se asimilovali s českou společností, žili v daleko lepších životních podmínkách než dříve na vesnicích severního Řecka atd.), tak i negativně (stesk po své vlasti, izolovanost, frustrace z nemožnosti návratu atd.). Nejinak tomu bylo i v případě československých/českých Makedonců. Vůbec největším problémem je jejich otažitost od řecké komunity, jejíž kořeny lze hledat v dřívějším vývoji uvnitř řecko-makedonské emigrace v Československu. Snaha direktivního řízení makedonské komunity ze strany Řeků, čistky mezi makedonskou politickou skupinou z první poloviny 50. let organizované KSŘ, nenaplněné sliby o národnostní rovnosti nebo zavádění uměle vytvořené tzv. „egejské makedonštiny“ do výuky makedonských dětí stále více nahloďovaly vzájemné soužití obou národnostních etnik. Od 90. let 20. století se navíc objevily další neshody, související se vznikem samostatného makedonského státu, které Řecko odmítalo uzнат. Makedonci se definitivně distancovali od řecké minority a s nástupem nové postkomunistické společnosti v českých zemích pak vytvořili zcela samostatnou národnostní menšinu. Avšak díky malému počtu Makedonců žijících v České re-

78 Viz blíže J. RYCHLÍK, *Mezi Terstem a Istanbulem*, s. 211–212.

79 Tamtéž, 328–331.

80 Tisková zpráva ČT ze dne 8. září 2018, dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2589202-rekove-demonstruji-v-soluni-proti-dohode-o-nazvu-makedonie-police-proti-nim-pouzili> [citováno ke dni 29. 1. 2021].

81 Tisková zpráva ČT ze dne 16. června 2018, dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2511226-kritika-historicke-dohody-o-makedonii-recti-neonaciste-vyzvali-k-puci-kompromis-odmita> [citováno ke dni 29. 1. 2021].

publice se dostali do jisté izolace, což dosvědčuje např. existence makedonských organizací, které sice vznikaly převážně v 90. letech, ale o jejichž činnosti v současné době toho k zjištění moc není. Navíc některá sdružení vznikla částečně nebo zcela z české iniciativy. V tomto ohledu nedokázali Makedonci (na rozdíl od Řeků, Bulharů či Poláků) plně využít možností, které polistopadová česká společnost národnostním menšinám poskytla.

Dalším bolavým místem byla omezená možnost návratu do Řecka, což přivádělo Makedonce na rozcestí. Někteří se smířili s danou situací a rozhodli se zůstat v ČR, jiní se již v předchozích letech odstěhovali do jugoslávské Makedonie a ti zbylí – s vědomím ztráty své vlastní národnostní identity – zvolili návrat do Řecka. Někteří Makedonci, především starší generace, dokonce odmítají ještě dnes Řecko vůbec navštívit. V tomto případě se zřejmě stále nedokázali vyrovnat s minulostí. Samotná makedonská diaspora v českých zemích pak vytváří v současné době poněkud nesourodou společnost. Většina Makedonců je sice věrna své národnostní identitě a plně se k ní hlásí, ale je zde také několik jedinců, kteří se hlásí k české, srbské, řecké anebo také k bulharské národnostní menšině. Makedonci v současné době patří početně k nejmenším národnostním menšinám v České republice (společně např. se Srby, Řeky či Bulhary). Na druhou stranu téměř sto let trvající působení Makedonců na území českých zemí je řadí – společně s Řeky či Bulhary – mezi menšiny s dlouholetou tradicí. Z tohoto úhlu pohledu lze Makedonce v ČR považovat za původní národnostní etnikum.

The Development of the Macedonian National Minority in the Czech Lands from 1948 to the Present Summary

At the turn of the 1940s and 1950s, a national ethnic group settled in the territory of the former Czechoslovakia, which was until now very marginally known to the general Czechoslovak public. Macedonians came to Czechoslovakia as part of the Greek emigration wave, which was caused by the political situation in Greece during the years of the civil war, when thousands of left-wing people had to leave their native country. In most cases, their journey led to the countries of the Eastern Bloc that was emerging at the time. Almost 13,000 emigrants from Greece came to Czechoslovakia, wherein a quarter of them consisted of Macedonians.

In the cultural and social field, the Macedonians were very successful in the new host country. On the other hand, in political life, they encountered frequent disagreements with the Greeks, which ultimately caused an atmosphere of mistrust and mutual alienation of both ethnic groups. Another turning point occurred in 1991, when an independent Macedonian state emerged on the ruins of the crumbling Yugoslavia. The mutual animosity between Greece and the new state was constantly intensified in the following years. It was no different in the case of the Greek-Macedonian diaspora in the Czech Republic. The Macedonians definitively distanced themselves from the Greek minority and, henceforth, they tried to act independently, both culturally and socially. It should be noted, however, that this reclusiveness, together with the relatively small number of members of the Macedonian minority in the Czech Republic, did not greatly benefit the minority we were monitoring. In comparison with other national minorities in the Czech Republic (e.g. Bulgarians, Poles, Serbs, etc.), the Macedonians were unable to fully utilize the opportunities offered to them, as a national minority, by the post-November Czech society. Over the years, numerous Macedonian associations and communities have been established, but they have not reached such an organizational and culturally social level as we are used to, for example, with Greeks or Poles. Nevertheless, in the Czech lands, the Macedonians can prove themselves with an almost century-old historical tradition, which ranks them among the original national ethnicity.

Mgr. Dimitris Atanasiadis, Ph.D.
Státní okresní archiv Šumperk
d.atanasiadis@su.archives.cz